

CUMHURİYET DÖNEMİ LİSE TARİH DERS KİTAPLARINDA KÜLTÜR DEVRİMİ: TARİH VE DİL ÇALIŞMALARI ÖRNEĞİ (1930-1980)

Seher AKÇA*

Özet

İmparatorluğun çöküş döneminin tarihsel koşullarından doğan Türk Devrimi, kurtuluş-kuruluş-yeniden yapılanma aşamalarından oluşan uzun bir süreci kapsamaktadır. Bu sürecin kurtuluş aşamasını, Milli Mücadele yıllarında yaşanan gelişmeler teşkil etmiştir. Askeri alanda yürütülen bu mücadelenin zaferle taçlandırılmasından sonra, Saltanatın kaldırılması ile ulusal iradenin siyasal hayata egemen olması yolunda önemli bir adım atılmıştır. 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyetin, yeni devletin adı ve yönetim şekli olarak resmen ilânı ile, Cumhuriyet Türkiye'sinde gerçekleştirilecek devrimci atılımlara da zemin hazırlanmıştır. Bundan sonraki süreçte devlet ve toplum hayatına ilişkin yapılacak köklü düzenlemelerle, Türk Devriminin yeniden yapılanma aşamasına gelinmiştir. Bu aşamada ulusal-laik-çağdaş esaslar doğrultusunda toplumsal yaşamın her alanında yapılan yenilikler, Türk devlet ve toplum hayatının Cumhuriyet değerleriyle bütünleştirilmesi açısından büyük önem kazanmıştır. Bu devrimler, askeri zaferle kurulan Türkiye Cumhuriyetinin temellerini, toplumsal ve kültürel dinamiklerle güçlendirmiştir. Bu çalışmada, Cumhuriyet Türkiye'sinde kültürel alanda yapılan yenilikler, temelini kültürle bütünleştiren yeni rejimin tarih ve dil alanında izlediği politikalar ekseninde ve bu politikaların, Cumhuriyet döneminde liseler için hazırlanan tarih ders kitaplarında işleniş boyutuyla incelenmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yeni-modern bir devlet ve ulusal kimliğin inşası noktasında, tarih dersleri, ders kitapları ve bu kitaplarda işlenecek konular önem kazanmıştır. Tarih derslerinde işlenecek konuların belirlenmesinde; dönemin siyasal iktidarlarının ve siyasal yönelimlerinin belirleyici olduğu görülmektedir. Bu nedenle ders kitaplarında tarih konularının işleniş tarzı, eğitim-siyaset ekseninde izlenen değişim ve yaklaşımların ortaya konulması açısından önem taşımaktadır. Çalışma kapsamında lise öğrencileri için farklı yıllarda, farklı kişiler tarafından, farklı başlıklar altında yazılan kitaplardan

---

* Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, seherakca@mu.edu.tr

yararlanılmıştır. Türk Tarih Tezine göre liseler için hazırlanan ders kitaplarının 1934 yılında basılan ve Cumhuriyet dönemine ait IV. Cildi başlangıç olarak alınmış; 1958, 1973, 1976, 1981, 2000 ve 2008 yıllarında liseler için hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ders kitaplarında dönemin tarih ve dil çalışmalarına ilişkin veriler toplanmıştır. Çalışmada, Cumhuriyet dönemi lise tarih ders kitaplarında tarih ve dil politikalarına ne kadar yer ayrıldığı, kişiler, kurumlar, yıllar ve tarihsel ifadelerle nasıl ve hangi sıklıkla yer verildiği, kullanılan ifadelerin olumlu-olumsuz hangi anlamlar taşıdığı, görsel unsurlara hangi sıklıkla ve hangi içerikle yer verildiği, hazırlık ve değerlendirme sorunlarının düzey bakımından nasıl dağıldığı sorularına cevap aranmıştır. Araştırma sorularına yönelik toplanan veriler, nitel araştırma yöntemi olan doküman incelemesi yapılarak içerik açısından analiz edilmiştir. Çalışma bulgularına göre, Atatürk dönemi kültür devriminin en önemli iki alanını teşkil eden tarih ve dil çalışmaları, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren lise tarih ders kitaplarında, konu alt başlıklarına göre belirlenen içeriklerle sürekli olarak yer almıştır. İlgili ders kitaplarında teorik yaklaşım, görsel unsurlar açısından konu işlenişinde farklılıklar tespit edilmiştir. Bu farklılıklarda, siyasal ve pedagojik esaslar belirleyici olmuştur. Bu çalışma ile, tarih ders kitaplarında dönemin tarih ve dil politikalarının işlenişine ilişkin toplanacak veriler, dönemin siyasal yönelimleri yanında, tarih konularının lise düzeyinde pedagojik ilkeler açısından değerlendirilmesi ve tarih konularının öğretiminde karşılaşılan temel sorunların tespitine de katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ders kitapları, Cumhuriyet, Tarih, Dil, Kültür

THE CULTURAL REVOLUTION IN HIGH SCHOOL HISTORY TEXTBOOKS IN THE REPUBLIC PERIOD: THE EXAMPLE OF HISTORY AND LANGUAGE STUDIES

Abstract

The Turkish Revolution, which emerged from the historical conditions of the collapse of the empire, covers a long process consisting of liberation-establishment-restructuring stages. The liberation phase of this process was constituted by the developments during the years of the National Struggle. After this military struggle was crowned with victory, with the abolition of the Sultanate, an important step was taken towards the domination of the national will in political life. As a matter of fact, with the official proclamation of the Republic as the name and form of government of the new state on October 29, 1923, the groundwork was prepared for the revolutionary breakthroughs to be made in the Republic of Turkey. In the next period, with the radical arrangements to be made regarding the state and social life, the Turkish Revolution has reached the stage of restructuring. At this stage, innovations made in all areas of social life in line with national-secular-contemporary principles gained great importance in terms of integrating Turkish state and social life with the values of the Republic. These revolutions strengthened the foundations of the Turkish Republic, which was established with a military victory, with social and cultural dynamics.

In this study, the innovations made in the cultural field in Republican Turkey were examined in the context of the policies followed by the new regime in the field of history and language, which integrated its foundation with culture, and the processing of these policies in the history textbooks prepared for high schools in the Republican period. Since the first years of the Republic, history lessons, textbooks and the subjects to be covered in these books have gained importance in the construction of a new-modern state and national identity. In determining the subjects to be covered in history lessons; It is seen that the political powers and political orientations of the period were decisive. For this reason, the way in which history subjects are handled in the textbooks is important in terms of revealing the changes and approaches followed in the education-politics axis.

Within the scope of the study, books written under different titles by different people in different years were used for high school students.

According to the Turkish History Thesis, the textbooks prepared for high schools were published in 1934 and belong to the IV. The skin was taken as a starting point; Data on the history and language studies of the period were collected in the History of the Republic of Turkey textbooks prepared for high schools in 1958, 1973, 1976, 1981, 2000 and 2008.

In the study, how much space is left for history and language policies in the Republican period high school history textbooks, how and how often people, institutions, years and historical expressions are included, what positive and negative meanings the expressions used have, how often and with what content visual elements are included. Answers were sought to the questions of how the preparation and evaluation problems were distributed in terms of level. The data collected for the research questions were analyzed in terms of content by making document analysis, which is a qualitative research method.

According to the findings of the study, history and language studies, which constitute the two most important areas of the cultural revolution in the Atatürk period, have been constantly included in high school history textbooks since the first years of the Republic, with the contents determined according to the subject subheadings. In the related textbooks, differences were determined in the treatment of the subject in terms of theoretical approach and visual elements. Political and pedagogical principles have been decisive in these differences. With this study, the data to be collected on the history and language policies of the period in the history textbooks will contribute to the evaluation of history subjects in terms of pedagogical principles at the high school level and the determination of the main problems encountered in the teaching of history subjects, as well as the political orientations of the period.

Keywords: Textbooks, Republic, History, Language, Culture

GİRİŞ

İmparatorluğun çöküş döneminin tarihsel koşullarından doğan Türk Devrimi, kurtuluş-kuruluş-yeniden yapılanma aşamalarından oluşan uzun bir süreci kapsamaktadır. Bu sürecin kurtuluş ve kuruluş aşamasını, Milli Mücadele yıllarında yaşanan gelişmeler teşkil etmiştir. Askeri zaferin kazanılmasından sonra, devlet ve toplum hayatına ilişkin yapılacak köklü düzenlemelerle, Türk Devriminin yeniden yapılanma aşamasına gelinmiştir.

Cumhuriyet Türkiye’inde ulusallık ve çağdaşlık ekseninde yürütülen devrimci düzenlemelerde, “Kültür Devrimi” başlı başına büyük önem taşımıştır. Yeni rejimin temelini kültüre dayandırması, kültürün de ulusal kültürle tanımlanması, genç Cumhuriyetin kültür politikalarını şekillendirmiştir.

Cumhuriyet dönemi kültür anlayışının temel dinamiklerini ise, tarih ve dil çalışmaları teşkil etmiştir. Bu çalışmada, Cumhuriyet Türkiye’inde kültürel alanda yapılan yenilikler, yeni rejimin tarih ve dil alanında izlediği politikalar ekseninde ve bu politikaların, Cumhuriyet döneminde liseler için hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ders kitaplarında işleniş boyutuyla incelenmiştir.

Çalışmanın amacı, Atatürk dönemi kültür devriminin en önemli iki alanını teşkil eden tarih ve dil çalışmalarının, Cumhuriyet döneminde liseler için hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ders kitaplarında nasıl işlendiğine ilişkin tespitlerde bulunmaktır.

Çalışma kapsamında lise öğrencileri için farklı yıllarda, farklı kişiler tarafından yazılan ders kitaplarından yararlanılmıştır. Lise kitapları arasında, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ders kitapları incelenmiştir. Türkiye Cumhuriyetinin ulus devlet olarak kurulması ve ulusal kimlik inşasında ulusallığın sınırlarının kültürle çizilmesi, çalışmanın Cumhuriyet Tarihi ders kitapları üzerinden yürütülmesinde belirleyici olmuştur.

Çalışmada, 1930-1980 dönemi için, belli tarih aralıklarına göre dönemlendirme yapılmış; bu dönemlendirme çerçevesinde ders kitapları incelenmiştir. Türk Tarih Tezine göre liseler için hazırlanan ders kitaplarının 1931/1934 yıllarında basılan ve Cumhuriyet dönemine ait IV. Cildi başlangıç olarak alınmış; 1945, 1950, 1958, 1961, 1973, 1976 yıllarında liseler için hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ders kitaplarında dönemin tarih ve dil çalışmalarına ilişkin veriler toplanmıştır. Toplanan veriler, konu kapsamı, sayfa aralığı, işleniş, konu içeriğinde kullanılan özel anlamlı

sözcükler (kişi-yer-kurum), görsel unsurlar ve diğer çeşitli açılardan içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir.

İncelenen ders kitaplarında teorik yaklaşım açısından konu işlenişinde farklılıklar tespit edilmiştir. Siyasal ve pedagojik unsurlar yanında, tarih alanında yeni bakış açıları ve yaklaşımlar, bu farklılıklarda belirleyici olmuştur.

I. 1930-1945 Dönemi Liselerde Okutulan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ders Kitaplarında Tarih ve Dil Çalışmaları

1930-1945 Dönemi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasını izleyen ilk yıllar olması, Devlet Başkanı Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde Türk Devrim sürecine tanıklık etmesi, CHP tek parti iktidar yıllarını kapsamı itibariyle Türk siyasi hayatında önemli yere sahiptir. Yine bu süreç, Atatürk'ün 1938 yılında ölümü sonrasında, İsmet İnönü devlet başkanlığında, İkinci Dünya Savaşının yaşandığı yıllar olarak da tarihe iz bırakmıştır. Bu dönemin ders kitapları açısından, daha sonraki yılları etkileyecek belki de en büyük özelliği, Türk Devriminin kültür hayatında tarih ve dil alanındaki esaslı ve bilimsel çalışmaların 1930'lu yıllar itibariyle başlamış olmasıdır. Bu çalışmaların, dünyanın yeni bir savaşa sürüklendiği ve Avrupa ülkelerinin büyük kısmında faşist yönetimlerin yükseldiği bir dönemde başlamış olması ise, önemini daha da arttırmıştır.

Bu dönemde 1931-1932 öğretim yılında lise ve öğretmen okulu son sınıflarında, Türk İnkılabı ve Cumhuriyet devri tarihi dersleri okutulmaya başlanmış; 1933 yılından sonra da, bu derslerin liselerin her üç sınıfında da okutulmasına karar verilmiştir. 1933 yılında Maarif Vekâleti, bu derslerin daha esaslı ve kapsamlı işlenmesi amacıyla liselerde her sınıfta 15 günde bir tarih derslerine ayrılan saatlerden birinin bu derslere tahsisine karar vermiştir. Bu karara göre, Milli kurtuluş mücadelesi, Türk milli devletinin kuruluşu, Cumhuriyet devrinde ülkenin gelişmesi konuları ders kapsamında ele alınacaktır.¹ Bu kararda, dönemin ulusal ve uluslararası konjonktürünün etkili olduğu görülmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde, 1930'lu yıllarda Türk Tarih Tezine uygun olarak ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından liseler için hazırlanan dört

---

¹ Sadık Erdaş, "Atatürk'ten Günümüze Türk İnkılap Tarihi Derslerine Genel Bir Bakış", **Türk Eğitim Sisteminde Atatürkçülük ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Öğretimi**, Ed: Yasemin Doğaner, Hacettepe Üniversitesi Yay., Ankara, 2006, s.12; **Hakimiyet-i Milliye**, 4 Birinci kanun 1933, s.1. "Türk İnkılabı ve Cumhuriyet Devri Tarihi Liselerin Her Üç Sınıfında da Okutulacak" başlıklı yazı.

ciltlik tarih kitaplarının IV. Cildi (1931 ve 1934 baskıları) ile Cumhuriyet tarihinin ilk Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ders kitaplarından olan ve Enver Ziya Karal'ın 1940'lı yılların başında hazırladığı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi kitabı, kültür devriminde tarih ve dil çalışmaları konularına ilişkin veriler açısından analiz edilmiştir.

I.A. Tarih IV, Türkiye Cumhuriyeti, Devlet Matbaası, İstanbul 1931/Tarih IV, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, İstanbul Devlet Matbaası, 1934.

Tarih IV Kitabı iki kısımda hazırlanmış; I. Kısım, “Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşu”; II. Kısım, “İstiklal Harbinden Sonra İnkılap ve Islahat Safhaları” başlıkları altında düzenlenmiştir.

Cumhuriyetin kültür devriminde tarih ve dil çalışmaları konusu, ilgili kitabın II. Kısımında VI. Bölümde “Maarif ve Terbiyede İnkılap ve Islahat Cereyanları” başlığı altında “Harf İnkılabı, Türk harflerinin kabulü (1928)”; “Tarih ve Yurtbilgisi tedrisatının millileşmesi” alt başlıklarında ele alınmıştır. Aynı kitabın 1934 yılı baskısına ise, bu başlıklara ek olarak, “Türk dil inkılabı hareketi” alt başlığı eklenmiştir.

I.A.1. Kültür Devriminde Dil Çalışmaları Konusu

İlgili kısmın “Harf İnkılabı, Türk Harflerinin Kabulü” alt başlığı, Cumhuriyet döneminde harf devrimini hazırlayan koşulların ortaya konulmasıyla başlamıştır. Bu kısımda Arap Alfabesinin Türkçede kullanılmasının okuma-yazmada ortaya çıkardığı güçlükler temas edilirken, yazının Türk dili bünyesine uygun hale getirilmesi, harf devrimi gerekçesi olarak ortaya konulmuştur.

Kitabın bu kısmında Türkçenin sesler ve telaffuz açısından dünyanın en güzel dillerinden biri olduğu belirtilirken, ünlü-ünsüz yerine Fransızca kökenli vokal-konson sözcükleri kullanılması dikkat çekmektedir. Bununla birlikte konu bütününde vazih, sada, kifayet, mütehasıslar encümeni, intihap, inkılap, mebus, vekil, vekâlet, maarif, ümmi, mütekâmil gibi Arapça kökenli sözcükler de tespit edilmiştir. Bu kullanımlar, kitabın hazırlandığı dönemin dil devrimi açısından geçiş sürecinde olmasından kaynaklanmaktadır.

İlgili başlığın diğer kısımlarında temas edilen başlıca hususlar ise şunlardır:

- Yeni yazı sisteminde Latin Alfabesinin esas alınması, (uluslararası alanda dış dünya ile temas açısından önemi)²
- Harf inkılabı için yürütülen çalışmalar, (Gazi önderliğinde yürütülen çalışmalar, Dolmabahçe Sarayı yazı çalışmalarının yürütüldüğü merkez olması, “ilim akademisi”ne benzetilmesi)³
- Fikri hazırlık süreci, (Cumhuriyet Halk Fırkası Sarayburnu’nda düzenlediği müsamere, Sarayburnu Nutkunda Yeni Türk harflerini kabul edileceğinin ilan edilmesi)⁴
- Meclis açılıncaya kadar Türk harfleri seferberliği, (Gazinin yurt gezileri -Tekirdağı, Çanakkale, Maydos, Karadeniz, Orta Anadolu gezileri)⁵
- Meclisin açılmasıyla yasal zemin hazırlanması. Büyük Millet Meclisinin kararıyla Türk harflerinin resmîyet kazanması
- Harf inkılabının kültür hayatındaki sonuçları, (Türk Milletinin kültür istiklali, okuryazarlık artması, matbaacılığın gelişmesine teknik olarak sağladığı imkânlar, (Matbaalarda, Arap Alfabesi ve Türk Alfabesi ile yazı yazmanın teknik olarak karşılaştırılması)⁶

Tarih IV Kitabının 1934 yılında yapılan yeni baskısında, tarih çalışmaları ile ilgili kısımdan sonra, dil çalışmaları için “Türk dil inkılabı hareketi” alt başlığı eklendiği tespit edilmiştir.⁷ 1931 yılından sonra ulusal tarih çalışmalarına paralel olarak Türk dili çalışmalarının, Türk Dili Tetkik Cemiyeti bünyesinde bilimsel olarak yürütülmesinin, konu kapsamının genişletilmesinde belirleyici olduğu görülmektedir.

Bu kısımda, Türk dilini kültür dili haline getirmek, halk dili-aydın dili kopukluğunu gidermek, okuryazarlığı yaygınlaştırmak, milli kültür yaratmak açısından dil inkılabı zarureti ortaya konulmuştur.⁸ Bu amaçla kurulan Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nce, İstanbul’da Birinci Büyük Dil Kurultayı toplanması, kurultay kararları doğrultusunda Anadolu Türkçesine ve bütün

---

² **Tarih IV, Türkiye Cumhuriyeti**, Devlet Matbaası, İstanbul 1931, s.250-251.

³ **Tarih IV, age.**, s.251.

⁴ **Tarih IV, age.**, s.252.

⁵ **Tarih IV, age.**, s.253.

⁶ **Tarih IV, age.**, s.255.

⁷ **Tarih IV, Türkiye Cumhuriyeti**, Devlet Matbaası, İstanbul 1934, ss.263-265.

⁸ **Tarih IV (1934), age.**, s.263.

Türk lehçelerine ait derleme-tarama çalışmalarının yürütülmesi hususlarına ilgili kısımda yer verilmiştir.

I.A.2. Kültür Devriminde Tarih Çalışmaları Konusu

Tarih IV ders kitabının tarih çalışmalarına ilişkin olan kısmı, “Tarih ve yurt bilgisi tedrisatının millileşmesi” başlığıyla ele alınmıştır. Burada dikkat çeken hususlardan biri, tarih ve yurt bilgisinin, dil konusu işlenişinde olduğu gibi inkılap hareketi olarak değil; ulusal ahlaki değerler açısından öğretimin millileşmesi boyutuyla ele alınmış olmasıdır.

Türk tarihinin medeniyet ve dünya tarihi için önemini belirttiği bu kısımda, Türk ırkının her alanda, askerlikte, siyasette, ilimde, fende, edebiyatta, güzel sanatlarda en asil ve yüksek insan tipini temsil etmesi vurgusu dikkat çekmektedir.⁹ Bu vurgu, dönemin Türk Tarih Tezi anlayışına uygun düşmektedir. Batıda Türkler hakkında uygarlık yoksunu, sarı ırka mensup ikinci sınıf insan oldukları iddiaları, Türk ırkının dünya tarihindeki yerine vurgu yapılmasında etkili olmuştur.

Kitabın ilgili kısmında, Türk Tarihine yönelik çalışmaların yürütülmesinde, Osmanlı Saltanatı-Meşrutiyet-Cumhuriyet olarak dönemlendirme yapıldığı tespit edilmiştir. Bu dönemlendirmede, Osmanlı saltanatında milli tarihin ihmal edilmesi, Meşrutiyet devrinde Türkcülük hareketine rağmen Türk tarihinin okul kitaplarında gerçek yerini almaması, Cumhuriyet döneminde ise Gazi rehberliğinde ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti bünyesinde milli tarih çalışmalarının ciddi olarak yürütülmesi hususlarına temas edilmiştir.¹⁰

Tarih IV ders kitabının 1934 baskısında da, tarih konusunun işlenişinde içeriğe eklemeler yapıldığı tespit edilmiştir. Ekleme yapılan kısımda, Ankara’da Birinci Türk Tarihi Kongresi toplanması ve çalışmalarının, Maarif Vekâleti tarafından bir kitap halinde bastırılması suretiyle milli tarihçilik açısından katkısı ortaya konulmuştur.¹¹

I.A.3.Genel Değerlendirme

Ders kitabında Cumhuriyetin kültür devriminde tarih ve dil çalışmaları konusuna ayrıntılı yer ayrıldığı tespit edilmiştir. Kitabın 1931 baskısında, 250-258 sayfaları arasında işlenen bu konu, aynı kitabın 1934 baskısında, dil

---

⁹ Tarih IV (1931), age., s.258

¹⁰ Tarih IV (1931), age., s.259-260

¹¹ Tarih IV, (1934), age., s.262-263.

inkılabı kısmının eklenmesiyle genişletilmiş ve 253-263 sayfalarında işlenmiştir.

Tarih kısmının, dil kısmına göre daha kısa olması, kitabın 1. Cildinde konunun “İnsanlık Tarihine Giriş” ve “Büyük Türk Tarih ve Medeniyetine Genel Bir Bakış” başlıkları altında ve dönemin Türk Tarih Tezine uygun şekilde incelenmiş olmasından kaynaklıdır. Yine aynı ciltte, dünya medeniyetlerine ayrı ayrı başlıklarla ayrıntılı yer verildiği görülmektedir. Çalışma kapsamında incelenen Tarih IV kitabında yer verilen tarih çalışmaları konusu işlenişinde ise, Cumhuriyetin tarih öğretiminde milli tarih çalışmalarının önemi vurgulanmıştır.

Ders kitabında konu kapsamında geçen kişi ve karakterler içerisinde, Mustafa Kemal odak noktası olmakla birlikte; İsmet Paşa isminin de geçtiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte, Mustafa Kemal için doğrudan Mustafa Kemal kullanımı değil; Gazi, Reis, Büyük Reis, Büyük Rehber, Büyük Kurtarıcı, Başkumandan, Başmuallim kullanımları dikkat çekmektedir. Bu kullanımlar, kültür devriminde Mustafa Kemal’in önderliğinin vurgulanması açısından önemlidir.

Ders kitabında olayların zaman dilimine ilişkin kronolojik bilgiler de verilmiştir. Bu bilgiler, geçmişin detaylı aktarılması ve olayların bağlantılandırılmasında önem taşımaktadır. Kitapta ilgili konu işlenişinde geçen zaman kullanımına ilişkin veriler tabloda gösterilmiştir.

	Dil çalışmaları	Tarih çalışmaları
Tarih IV, 1931 Baskısı	1927 ve 1928 yılları, 26 Haziran 1928, 23 Ağustos 1928, 25 Ağustos'ta, 1 Teşrin-i sani 1928, 3 Teşrin i sani 1928, 1928'in kış ayları, 1928 Ağustos'unun 9 uncu perşembe günü akşamı, 13 Eylül 1928 Aynı gün, kısa süre içinde, birkaç yıl içinde, bu yıl, yaz mevsiminin ilk ayları, Meclis açılıncaya kadar	İnsanlığın doğuşundan beri, zamanla, İslamıktan evvel, Osmanlı saltanatında, Meşrutiyet devri, 1929 yılı
Tarih IV, 1934 Baskısı	(Diğer kullanımlara ek olarak) 12 Temmuz 1932, 26 Eylül 1932 tarihinden 5 Ekim 1932 tarihine kadar	(Diğer kullanımlara ek olarak) 2-11 Temmuz 1932, sonradan

CUMHURİYET DÖNEMİ LİSE TARİH DERS KİTAPLARINDA KÜLTÜR DEVRİMİ:
TARİH VE DİL ÇALIŞMALARI ÖRNEĞİ (1930-1980)

Ders kitabında zaman kullanımlarında gün-ay-yıl olarak verilen kullanımlar yanında, genel olarak tarihsel zaman ifadelerinin kullanıldığı da tespit edilmiştir. “Kısa süre içinde”, “birkaç yıl içinde”, “Meclis açılıncaya kadar”, “sonradan”, “Osmanlı saltanatında” gibi ifadeler bunlara örnek verilebilir. Konu işlenişinde bu ifadelerin kullanılması, konunun çok fazla tarih (gün-ay-yıl bilgisi olarak) içeriğinden arındırılması açısından pedagojik önem taşımakla birlikte; bu söz gruplarının seçilmesinde, az sayıda ve belirgin anlam taşıyan ifadeler seçilmesi önem taşımaktadır.¹² Yine zaman ifadelerinin kullanımında, kasım ayı için teşrin-i sani kullanımı dikkat çekmektedir.¹³ Ders kitaplarında yer alacak tarihlerde Türk Devriminin esasını teşkil eden yasal düzenleme ve kanunların esas alınması, tarihlerin yalnızca yıl olarak verilmesi, anlaşılır zaman ifadelerinin kullanılması konu öğretiminde pedagojik açıdan önemli unsurları teşkil etmektedir.

Ders kitabında konu işlenişinde dikkat çeken bir başka unsur, 20. Yüzyılda okutulan diğer ders kitaplarında çok fazla yer almayan dipnotların kullanılmış olmasıdır. Dipnotlar, bilgi notları, işlenen konunun ayrıntılandırılması açısından önem taşımakla birlikte, pedagojik açıdan lise düzeyinde öğrenci seviyesine uygun dipnot ve bilgi notları kullanımı gerekmektedir.

Konu ile ilgili verilen dipnotlar tabloda gösterilmiştir.

Dil çalışmaları konusu	Tarih çalışmaları konusu
<ul style="list-style-type: none"> • Tekirdağ Nutku- 23 Ağustos 1928 • Malatya Nutku- 13 Eylül 1928 • Büyük Millet Meclisi zabıtları (1 Kasım 1928) • TDCT çalışmalarının esasları, yolları ve hedefleri etrafında bilgi için şu eserlere bakılmalıdır: Birinci Türk Kurultayı, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, 497 sayfa. TDCT bültenleri. CHF tarafından 10. Yıl dolayısıyla çıkarılan Rehber, s. 191-194.	<ul style="list-style-type: none"> • Birinci Türk Tarih Kongresi, Maarif Vekâleti, 631 sayfa, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1933.

¹² Ahmet Şimşek-Emre Çakmakçı, “Cumhuriyet Dönemi İlkokul Tarih Ders Kitaplarında Millî Mücadele”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 15, S 30, Ankara, 2019, s.210-212.

¹³ 10 Ocak 1945 tarih ve 4696 sayılı Bazı ay adlarının değiştirilmesi hakkında kanunla Teşrinievvel ayı Ekim, Teşrinisani ayı Kasım, Kânunuevvel ayı Aralık ve Kânunusani ayı da Ocak olarak değiştirilmiştir. *T.C. Resmi Gazete*, 15 Ocak 1945, S 5905, s.8181.

Ders kitabında konunun işlenişinde, görsel materyallere yer verildiği de tespit edilmiştir. Görsel malzeme, özellikle yakın dönem ve Cumhuriyet tarihi araştırmalarında öğretim sürecini destekleyen materyaller arasında yer almıştır. Ders kitabında verilen bilgilerin zihinde somutlaştırılması, pekiştirilmesi ve kalıcı olması açısından işlenen dönemin ruhuna uygun, ele alınan konularla bağlantılı görsel materyalin kullanılması önem taşımakla birlikte, bu materyalin doğru ve yerinde kullanılması pedagojik açıdan önemlidir.¹⁴

Ders kitabının IV. Cildi 1931 yılı baskısında, kitabın geneli itibariyle, 5 renkli resim - 8 harita- 162 resim; 1934 baskısında toplam 5 renkli resim-12 harita- 176 resim kullanılmıştır. Cumhuriyetin tarih ve dil çalışmalarına ilişkin olarak kullanılan görsellerden, Arap alfabesi ve Türk harflerinin tertip kasası planlarını gösteren görseller, metin içerisinde kullanılmış¹⁵; diğer görseller ise, kitap sonunda verilmiştir. Ders kitaplarında kullanılacak görsellerin, kitap sonu ya da bölüm sonu yerine konu işlenişi sırasında verilmesi pedagojik olarak öğretimi bütünleyici ve pekiştirici olmaktadır.

Konu ile ilgili kitap sonunda verilen görseller şunlardır:¹⁶

Gazi'nin Reisliği Altında Dolmabahçe Sarayında Yapılan Dil Tartışmalarından Bir Sahne (1931-1934 baskıları)
Millet Mekteplerinin Başmuallimi Gazi Mustafa Kemal (1931-1934 baskıları)
Millet Mekteplerine Devam Eden İhtiyar Kadınlar (1931-1934 baskıları)
Hanımların Devam Ettiği Millet Mektebi Dershanelerinden Biri. (1931-1934 baskıları)
Gazi Sivas'ta Halka Yeni Türk Harflerini Bizzat Öğretirken. (1931-1934 baskıları)
Türk Harflerinin Pek Basit Tertip Kasalarından Biri (1931-1934 baskıları)
Arap Harflerinin Çok Kalabalık Ve Kullanılması Güç Tertip Kasalarından Biri. (1931-1934 baskıları)
Gazi, İnceleme Gezilerinden Birinde Samsun Lisesi Talebelerini Türk Tarihi Ve Türklerin Ana Yurdu Hakkında Aydınlatırlarken (1931-1934 baskıları)
Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin Büyük Gazi'nin Başkanlığı Altında Yaptığı Toplantılardan Biri (1931-1934 baskıları)
Dolmabahçe Sarayı'nın Büyük Tören Salonunda Birinci Türk Dili Kurultayı'nın İlk Toplantısı Ve Kurultaya Katılanlardan Bir Grup (1934 baskısı)
Büyük Gazi Birinci Türk Tarih Kongresi'ne Katılan Tarih Profesör Ve Öğretmenleri Arasında (1934 baskısı)

¹⁴ Tarih öğretiminde görsel imge kullanımı, görsel kullanımının faydaları ve görsel kullanımında karşılaşılan sorunlar için bkz. Erdal Aslan, "Tarih Öğretiminde Görsel Kullanımı", **Tarih Okulu Dergisi (TOD)**, Yıl 13, S XLVIII, Ekim 2020, s.3011-3024.

¹⁵ Tarih IV, (1931), **age.**, s.256; Tarih IV (1934), s.257.

¹⁶ Tarih IV (1931), **age.**, Görsel Kısmı; s. 90-98; Tarih IV (1934), **age.**, Görsel Kısmı; s.99-109.

**I.B. Enver Ziya Karal, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944),
Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1945.**

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi adını taşıyan ve liselerde okutulan ilk ders kitabı, dönemin Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü Enver Ziya Karal¹⁷ tarafından 1940'lı yılların başında hazırlanmıştır. Kitabın 1. baskısı Milli Eğitim Basımevi tarafından 1942 yılında yapılmış; 1981 yılına kadar da farklı zamanlarda basılmıştır. Bu çalışmada, kitabın 1945 baskısı incelenmiştir.¹⁸

Kitabın 1945 baskısında, Cumhuriyet döneminde tarih ve yazı çalışmaları konusu, “Cumhuriyet Maarifinin Doğuşu ve Gelişmesi” bölüm başlığı altında ve “Okul Dışında Maarif İnkılâbı: Arap Harflerinin Değiştirilmesi”, “Türk Tarih İnkılabı”, “Türk Dil İnkılâbı” alt başlıklarında, 138-143 sayfaları arasında işlenmiştir.

I.B.1. Kültür Devriminde Dil Çalışmaları Konusu

“Arap Harflerinin Değiştirilmesi” başlıklı kısımda, Osmanlı İmparatorluğunda harfler meselesi, Türkiye Cumhuriyetinde yeni harfler için araştırmalar, yeni Türk harflerinin kabulü konularına temas edilmiştir.¹⁹ Konu işlenişinde tespit edilen ve kitap sayfalarının yan kısımlarında verilen ara başlıkların, öğretimde neden-sonuç ilişkisinin kavranması ve konu bütünselliğini sağlaması itibariyle pedagojik açıdan önem taşıdığı tespit edilmiştir.

Ders kitabında, Türklerin İslamiyet'i kabulünden itibaren kullanılan Arap harflerinin ıslahı ve değiştirilmesi zarureti, Türkçe dil ve imla kuralları açısından zorluğu ile açıklanmış; Latin harflerinin Türkçenin yazılmasına en uygun yazı olduğu belirtilmiştir. Cumhuriyet Döneminde yeni yazı çalışmaları yürütülmesinde de, Dolmabahçe Sarayı, Sarayburnu Nutku, Millet Mektepleri, yurt seyahatleri, Meclis yasal düzenlemesi konu işlenişinde temas edilen anahtar kavramlar olarak tespit edilmiştir.

---

¹⁷ Enver Ziya Karal, 1933 yılında İstanbul Üniversitesi'nde başladığı Yakınçağ Tarih Doçenti kariyerini, 1940 yılında yeni kurulan Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesinde sürdürmüştür; 1940-1944 yıllarında Maarif Vekâleti Talim Ve Terbiye Dairesi üyeliği yapmış; 1942 yılında Ankara Üniversitesine bağlı Türk İnkılap Tarihi Enstitüsünü kurmuş ve 1960 yılına kadar aralıklarla bu enstitü müdürlüğü görevini yürütmüştür. Seçil Karal Akgün, “Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü”, *OTAM*, S 5, Ankara 1994, s.536.

¹⁸ Kitabın 1945 baskısı, “Birinci Cihan Harbinin Sonunda Osmanlı Devletinin Durumu” başlığıyla başlamakta; “İkinci Dünya Harbinde Türkiye” başlığı ve Milli Şef ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1944 Nutku ile sonlanmaktadır.

¹⁹ Enver Ziya Karal, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1945, s.138-141.

Kitabın “Türk Dil İnkılabı” kısmında da, milli birliktelik açısından dil birliğinin önemi vurgulanmış; Türkçeyi yabancı kelimelerden arındırmak suretiyle Türk Diline milli karakterini kazandırma çalışmalarına yer verilmiştir. Bu çalışmaların yürütülmesinde Türk Dili Tetkik Cemiyeti ve 1931-1942 yıllarında toplanan dört dil kurultayı toplantıları yanında; çeşitli bilim dallarına ilişkin terimlerin ve Anayasa başta olmak üzere kanun dilinin Türkçeleştirilmesi çalışmalarına temas edilmiştir.²⁰ Ele alınan ders kitabında, kitabın yayınlandığı 1945 yılı içerisinde Anayasa Türkçeleştirilmesi hususuna yer verilirken, aynı tarihli bazı ay adlarının değiştirilmesine ilişkin kanuni düzenlemeye rağmen, kasım ayı için 1 İkinci teşrin 1928 ifadesinin kullanıldığı görülmektedir.²¹

I.B.2. Kültür Devriminde Tarih Çalışmaları Konusu

Ders kitabının tarih çalışmalarına ilişkin kısmı, “Türk Tarih İnkılâbı” başlığı altında ele alınmıştır. Burada Cumhuriyetin ilk ders kitabının IV. Cildinden farklı olarak, yalnız dil çalışmaları için değil, tarih çalışmaları için de “inkılâp” kelimesi kullanıldığı görülmektedir.

Bu kısımda Cumhuriyetin tarih anlayışı, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri olarak iki ayrı alt başlıkla verilmiştir. İmparatorluk dönemi tarih anlayışı başlığı altında, ümmet tarihi, İslam tarihi, Tanzimat, Osmanlı Tarihi, II. Meşrutiyet, Türkçülük ifadeleri, konu işlenişinde kullanılan anahtar kavramlar olarak tespit edilmiştir. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemi çalışmalarının Türk tarihçiliğinin gelişmesi açısından yetersizliği ortaya konulurken; Türk tarihçiliğinin Cumhuriyetle gerçek niteliğini kazandığı vurgulanmıştır.

Yine aynı kısımda, Cumhuriyet Döneminde kurulan Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin çalışmaları kapsamında, dört ciltlik tarih kitapları serisi ile yeni rejimin tarih anlayışının Türk Tarih Tezi ile şekillendiği belirtilirken; Türk Tarih Tezinin dayandığı temel fikirlere, maddeler (3 madde) halinde yer verilmiştir. Bu maddelerin birincisinde, tezin Asyatık niteliği ortaya konulmuş ve Türk Milletinin, Dünya'nın en eski medeniyet kurucusu topluluk olduğu belirtilmiştir.²²

I.B.3. Genel Değerlendirme

²⁰ Karal, *age.*, s.143. 10 Ocak 1945 tarih ve 4695 sayılı Anayasaya Dair Kanunla, 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu Türkçeleştirilmiş; 15 Ocak 1945'te Resmî Gazete 'de yayınlanmıştır. **T.C. Resmî Gazete**, 15 Ocak 1945, S 5905, s.8178-8181.

²¹ Karal, *age.*, s.141.

²² Karal, *age.*, s.141-143.

CUMHURİYET DÖNEMİ LİSE TARİH DERS KİTAPLARINDA KÜLTÜR DEVRİMİ:
TARİH VE DİL ÇALIŞMALARI ÖRNEĞİ (1930-1980)

Ders kitabında konu kapsamında geçen kişi ve karakterler içerisinde, Mustafa Kemal odak noktasıdır. Konu içeriğinde Gazi, Gazi Mustafa Kemal, görsel açıklamalarında da Atatürk ifadeleri sıkça kullanılmıştır. Bununla birlikte İsmet Paşanın ismi de, Malatya Nutku vesilesiyle ders kitabında geçmekle birlikte; kendisi için, Başbakan, şimdiki Cumhurbaşkanı ve Milli Şef ifadelerinin kullanımı dikkat çekmektedir.

Ders kitabında olayların zaman dilimine ilişkin veriler tabloda gösterilmiştir.

Dil çalışmaları	Tarih çalışmaları
1927 yılı, 1928 yılının bir kısmı, 1928 yılı yazı, 9 Ağustos akşamı, BMM toplandığı vakit, 1 İkinci teşrin 1928, Osmanlı İmparatorluğu göçmesinden sonra, 12 Temmuz 1932, on yıl içinde	Tanzimat'tan beri, daha sonraları, Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasından, halifeliğin kaldırılmasından sonra, 15 Nisan 1931, uzun çalışmalardan sonra, tarihin bütün devirlerinde, Birinci cihan harbinin sonunda, dünya tarihinin en eski devirlerinde, en yeni devirlerinde, Cumhuriyet devrinde, 1932, 1937, 1943.

Tablodaki zaman ifadelerinin kullanımlarına bakıldığında, Tarih IV ders kitabına göre, gün-ay-yıl şeklindeki kullanımların daha az olduğu; bunun yerine yıl olarak ya da daha genel tarihsel zaman ifadelerinin tercih edildiği, tarih çalışmaları kısmında daha fazla zaman ifadelerinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bu ders kitabının Tarih IV ders kitabından bir farkı da, kitapta dipnotlara yer verilmemiş olmasıdır. Bununla birlikte bazı bölümlerin sonunda o bölümde işlenen konu ile ilgili çeşitli kaynaklardan alınan okuma parçalarına yer verilmişse de; bunlar içerisinde kültür devrimi, tarih ve dil çalışmaları ile ilgili bir kısım tespit edilememiştir. Yalnızca konu işlenişi sırasında yanda verilen ara başlıkların, pedagojik olarak öğrenimi kolaylaştırıcı nitelik taşıdığı söylenilebilir.

Ders kitabında kullanılan görsellere bakıldığında, şu görsellerin kullanıldığı görülmektedir.²³

“Atatürk yeni Türk harflerini halka öğretiyor.”

²³ Karal, age., s.139, 140, 142.

“Her yaştan Türk kadınları millet okullarında Türk harflerini öğreniyorlar.”

“İkinci Dil Kurultayında yabancı bilginler Atatürk ile bir arada.”

Konu işlenişinde kullanılan görseller, Tarih IV ders kitabına göre büyük oranda azalmış olmakla birlikte; kitapta yer alan görsellerin içerik olarak örtüşmekle birlikte; yalnızca birinin iki ders kitabında da aynı olduğu, diğerlerinin farklı olduğu tespit edilmiştir.

II. 1950-1960 Dönemi Liselerde Okutulan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ders Kitaplarında Tarih ve Dil Çalışmaları

Türkiye’de 1950-1960 Dönemi, Demokrat Partinin iktidarda olduğu yılları kapsamaktadır. Bu dönem, II. Dünya Savaşından sonra Soğuk Savaşın yaşandığı, dünyanın yeniden yapılandığı, Türkiye’nin Batı bloğu ve ABD ile ilişkilerinin geliştirildiği, siyasi, ekonomik, kültürel açıdan önemli bir değişim sürecine girdiği bir dönem olmuştur.

Demokrat Parti iktidara gelmesi ile birlikte yaşanan gelişmeler, dönemin tarih ders kitaplarında da yerini almıştır. Gazi Lisesi ve Harp Okulu tarih öğretmenlerinden Enver Behnan Şapolyo tarafından yazılan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1950) kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 9.12.1950 tarihli kararıyla liseler için ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Bu ders kitabında Demokrat Parti iktidarı, “1950 İnkılâbı” başlığı ile 178-183 sayfaları arasında yerini almıştır.

Bu bölümde, bu kitapla birlikte DP iktidarının son yıllarında Fahriye Yazgan ve Neriman Serdarlar tarafından yazılan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1955) ders kitapları, kültür devriminde tarih ve dil çalışmaları konusunun işleniş açısından değerlendirilmiştir.

II.A. Enver Behnan Şapolyo, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1918-1950, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1950.

Bu ders kitabında tarih ve yazı çalışmaları konusu, “Cumhuriyet Devrinde İnkılâplar” başlığı altında “harf inkılâbı”, “Türk tarihi inkılâbı”, “Türk dili inkılâbı” alt başlıklarında ve 130-135 sayfaları arasında ele alınmıştır. Burada da, daha önceki ders kitaplarında olduğu gibi, Cumhuriyetin tarih ve dil çalışmaları için “inkılâp” kelimesi kullanıldığı görülmektedir. Aynı yazarın 1976 tarihli ders kitabında ise, “inkılâp” yerine “devrim” kelimesi kullanıldığı tespit edilmiştir.

II.A.1. Kültür Devriminde Dil Çalışmaları Konusu Cumhuriyetin dil çalışmalarına ilişkin kısımda, Türklerin İslamiyet öncesinde Göktürk, Uygur Alfabeleri kullandıklarına, İslamiyet'ten sonra Arap harflerini kabul ettiklerine, Arap harflerinin okuma-yazma güçlüklerine temas edilmiştir. Böylece yeni yazı sistemi olarak Latin harflerinin kullanılmasının gerekçesi ortaya konulurken; yazı sistemlerinin zaman içerisinde değişim gösterebileceği vurgulanmıştır.

Kitapta, Latin harfleri esasına dayanan yeni harfler için yürütülen çalışmalar kapsamında, İstanbul'da Dolmabahçe Sarayında dil bilginleriyle yapılan toplantılar, Sarayburnu Nutku, yeni harfler için yazılıp bestelenen marş, Meclisin yeni Türk Alfabesi Kanununu kabulü hususlarına yer verilmiştir.²⁴

Dil çalışmalarının diğer kısmı olan “Türk dil inkılabı” kısmında, Osmanlıcanın aydın-halk kopukluğuna yol açması noktasından hareketle, Türkçeyi yabancı kelimelerden kurtarmak ve öz dile yönelmek hedefi vurgulanmıştır. II. Meşrutiyet döneminde öz Türkçecilik çalışmaları, dönemin milliyetçilik hareketi ile bağlantılandırılmış ve bu hareketin ilk olarak edebi alanda, milli edebiyatla başlaması, Türkçü şair, yazar ve dergi isimleri ile örneklendirilmiştir.

Cumhuriyet rejiminde de, dil inkılabı, milliyetçilik ve halkçılık esasları çerçevesinde ele alınmış; bu dönemdeki dil çalışmaları için, Türk Dil Kurumu kurulması, bu kurumun Türkçe sözlük ve terimlerle ilgili çalışmaları, Dolmabahçe Sarayında yapılan dil kurultaylarına temas edilmiştir. Burada daha önce incelenen ders kitaplarında yer almayan “Güneş Dil Teorisi ” ne de yer verilmesi dikkat çekmektedir. Bu teori ile dünya dilleri üzerinde Türkçenin etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.²⁵

II. A.2. Kültür Devriminde Tarih Çalışmaları Konusu

Ders kitabının tarih çalışmaları kısmında, Türklerde milli tarih anlayışının Cumhuriyet döneminde geliştiği vurgulanırken; bunun öncesinde ümmet tarihi, İslam tarihi, Osmanlı tarih anlayışlarına yer verilmiştir. Yine Türk milli tarihçilik çalışmalarında, II. Meşrutiyet dönemi milliyetçilik hareketimin etkisi belirtilirken; Ziya Gökalp, Türk Tarih Encümeni, Atatürk'ün tarih tezleri, kavmi-milli-Asyatik tarihçilik anlayışları olarak

---

²⁴ Enver Behnan Şapolyo, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1918-1950*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1950, s.130-131.

²⁵ Şapolyo, *age.*, s.132-133.

ortaya konulmuştur. Bu içerik itibariyle, daha önce incelenen kitaplara göre, tarih çalışmaları kısmının ayrıntılandırıldığı ve öğrencilere konu ile ilgili farklı tezlerle karşılaştırma imkânı sunulduğu tespit edilmiştir.

Yine aynı kısımda, Cumhuriyetin tarih çalışmalarında Türk Tarih Kurumu, Türk Tarih Tezi ve dayandığı esaslar, arkeolojik kazılar, 4 ciltlik tarih ders kitapları, tarih kurultayları, Türklerin göç yollarını gösteren bir harita konu işlenişinde kullanılan anahtar ifadeler olarak tespit edilmiştir.²⁶

II. A.3. Genel Değerlendirme

Enver Behnan Şapolyo tarafından hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ders kitabında, daha önceki dönem için incelenen kitaplara göre, tarih çalışmaları kısmının ayrıntılandırıldığı, farklı hususlara da temas edildiği görülmektedir. Dil çalışmaları açısından dikkat çeken husus ise, bu ders kitabında “Güneş Dil Teorisi”ne yer verilmiş olmasıdır. Türk Tarih Tezi, Enver Ziya Karal’ın 1945 yılında hazırladığı kitapta olduğu gibi, burada da maddeler halinde (3 madde) verilmiş; tarih çalışmaları konusu kapsamında, Karal’ın kitabına ek olarak Türklerin göç yollarını gösteren bir haritanın hazırlandığı belirtilmiştir.

Bu ders kitabında, daha önce incelenen kaynaklara göre konu işlenişinde geçen kişi ve karakter kullanımları açısından da farklılıklar tespit edilmiştir. Atatürk, burada da konunun odak noktasına yerleştirilmiş olmakla birlikte; Osman Gazi, Süleyman Paşa, Ziya Gökalp, Mete, Ömer Seyfettin, Kaşgarlı Mahmut kitabın ilgili kısmında geçen isimler olduğu görülmektedir. Bu kişi isimlerinin, hangi konularla ele alındığı tabloda gösterilmiştir.

Dil çalışmaları	Tarih çalışmaları
Ziya Gökalp/ Öz dil devrimi için makale yazması	Ziya Gökalp/”Türk milletinin tarihi nereden başlıyor” sorusu etrafında tarih tezi
Kaşgarlı Mahmut/Divan-ı Lügat-it Türk’ün neşri	Mete /Göktürklerin ataları Hun Türkleri olması, Türk tarihi Mete’den başlaması
Ömer Seyfettin/ hikâyeleriyle milli edebiyata katkısı	Osman Gazi/Osmanlı tarihinde padişahların seferleri öğretilmesi
	Süleyman Paşa/ İlk defa “Osmanlı tarihi yoktur, bir Türk tarihi vardır” sözü

²⁶ Şapolyo, age., s.127.

CUMHURİYET DÖNEMİ LİSE TARİH DERS KİTAPLARINDA KÜLTÜR DEVRİMİ:
TARİH VE DİL ÇALIŞMALARI ÖRNEĞİ (1930-1980)

Ders kitabında olayların zaman dilimine ilişkin veriler de tabloda gösterilmiştir.

Dil çalışmaları	Tarih çalışmaları
Müslümanlıktan önce, Müslüman olduktan sonra, Cumhuriyet devrinde, 1927 yılında, 1 Kasım 1928 tarihinde, ertesi gün, bundan sonra, 1911 tarihinde, 12 Temmuz 1932, bundan sonra, birkaç defa,	Pek eski devrilerden beri, Müslüman olduktan sonra, Tanzimat ilanından sonra, Osman Gaziden itibaren, Meşrutiyet inkılabında, 1299, MÖ 3. Asır, Neolitik devirlerden beri, tarihten önceki devirlerde, prehistorik devrilerden, 15 Nisan 1931, sık sık tarihin bütün devirlerinde, Birinci Cihan Savaşının sonunda, dünya tarihinin en eski devirlerinde, yeni devirde, 1932, 1937, 1943.

Tablodaki zaman ifadelerinin kullanımlarına bakıldığında, gün-ay-yıl şeklinde tarihlendirmelerin çok az kullanıldığı, daha çok tarihsel zaman ifadelerinin tercih edildiği görülmektedir. Ancak bu zaman ifadelerinin kullanımında da, belli ve açık ifadeler yerine, çok daha geniş zaman dilimini kapsayan ve belirsiz ifadelerin kullanılmış olması da dikkat çekmektedir. Özellikle konunun tarih çalışmaları kısmında bu tür kullanımlara yer verilmiş olmasının, Türk tarihinin çok eski ve uzun bir geçmişe sahip olduğunu vurgulayıcı nitelik taşıdığı görülmektedir. Ders kitabında tarihlendirme konusunda diğer önemli bir husus da, ay isimlerinde teşrin kullanımının kalkmış olması, teşrin-i sani ifadesi yerine kasım kelimesinin ay ismi olarak kullanılmasıdır.

Ders kitabında konu işlenişinde dipnot veya bilgi notu şeklinde ayrıntılandırma tespit edilmemiş olmakla birlikte, kitabın sonunda yer alan “özetler” kısmında ilgili kısmın özetine yer verildiği görülmektedir.

Ders kitabında, “Atatürk harf inkılabında”, “Birinci Tarih Kurultayı Üyeleri”, “Dil Kurultayında Atatürk ve Arkadaşları” açıklamalı görseller kullanılmıştır.²⁷

II. B. Fahriye Yazgan- Neriman Serdarlar, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1918-1955, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1958.

İstanbul Kız Lisesi Tarih Öğretmeni Fahriye Yazgan ve Devlet Konservatuvarı Tarih Öğretmeni Neriman Serdarlar tarafından liselerde okutulmak üzere hazırlanmıştır. Kitap, diğer ders kitaplarında olduğu gibi, I.

²⁷ Şapolyo, age., s.130, 131, 134.

Dünya Savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğunun durumu ile başlamakta; II. Dünya Savaşı sonunda Demokrat Partinin kuruluşu, programı ve diğer partiler ile bitmektedir. Burada DP iktidarı, “1950 İnkılabı” başlığı altında değil; “Harf Sonunda Türkiye’de Demokrasi Gelişmesi” başlığı altında incelenmiştir.

Kitapta Cumhuriyetin tarih ve dil çalışmaları konusu, “Harf, Dil ve Tarih İnkılabları” ana başlığı altında, “Harf İnkılabı”, “Tarih İnkılabı”, Türk dil İnkılabı” alt başlıklarında ve kitabın 126-131 sayfaları arasında ele alınmıştır.

II.B.1. Kültür Devriminde Dil Çalışmaları Konusu

Kitabın “Harf İnkılabı” kısmında, Arap harfleriyle Türkçe okuma-yazma güçlükleri, Latin harfleri esasına dayalı Türk alfabesinin Batı medeniyeti ile bütünleşme açısından önemi, yeni Türk Alfabeti hazırlanması ve öğretilmesi için yürütülen çalışmalara temas edilmiştir. Daha önce incelenen ders kitaplarında konu işlenişinde geçen anahtar kavramlardan “Sarayburnu Nutku” ifadesi bu kitapta geçmemekle birlikte; Atatürk’ün harf inkılabını müjdeleyen bu nutkundan bir cümlelik çok kısa bir alıntı yapıldığı tespit edilmiştir.²⁸

Konunun “Türk dil inkılabı” başlıklı kısmında ise, dilin milli kültür ve milli birliktelik açısından önemi ve Türk dilinin bilim-kültür dili olarak geliştirilmesi, dil inkılabının gerekçesi olarak ortaya konulmuştur. Burada dil çalışmaları, Tanzimat-II. Meşrutiyet-Cumhuriyet olarak dönemlendirilmiş; Tanzimat dönemi, dilde sadeleştirme, II. Meşrutiyet dönemi dilde ve edebiyatta Türkçülük çalışmaları ile bütünleştirilmiş; konunun ilgili kısımları dil çalışmalarını yürüten kişi isimleriyle örneklendirilmiştir.

Cumhuriyet döneminde dil çalışmalarında Atatürk’ün önderliği vurgulanırken; Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulması, derleme-çeviri çalışmaları, “Türk Dili” Dergisi, konu işlenişinde anahtar kavramlar olarak tespit edilmiştir.²⁹

II. B.2. Kültür Devriminde Tarih Çalışmaları Konusu

Ders kitabında Cumhuriyet dönemi tarih alanında yürütülen çalışmalar, kültür sahasında yapılan “inkılâp”lardan biri olarak ele alınmıştır.

²⁸ Fahriye Yazgan, Neriman Serdarlar, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1918-1955**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1958, s.126.

²⁹ Yazgan-Serdarlar, **age.**, s.129-130.

Cumhuriyet rejiminde tarih çalışmalarının temel gerekçesi, İmparatorluk döneminde milli tarihin ihmal edilmiş olması ile ortaya konulurken; Cumhuriyetin ilk yıllarındaki tarih anlayışları, Ümmet-İslam-Osmanlı-Türk tarihçiliği olarak tasnif edilmiştir. Bu tasnifte, Birinci Meşrutiyetin ilanı ile milliyetçilik cereyanının başlaması ve “Türk tarihi” görüşünün önem kazanması hususuna yer verilirken; Süleyman Paşa'nın yazdığı Tarih-i Âlem kitabından alıntı yapıldığı görülmektedir.³⁰ Burada Birinci Meşrutiyetle milliyetçilik akımının başlaması ifadesi ise, ders kitabında tespit edilen bilgi hatalarından biri olmuştur.

Atatürk'ün ulusal tarih anlayışının temelleri, dünyada Türkler hakkında ileri sürülen “iftiracı”, “kinci”, “esassız” tarih iddialarına dayandırılmıştır.³¹ Burada tırnak içerisinde kullanılan ifadeler, tarih ders kitaplarında “öteki” ile yapılan karşılaştırmalar üzerinden, Cumhuriyetin kültür devriminde tarih ve dil çalışmalarının anlamlandırılması açısından önem taşımaktadır. Konunun ele alınmasında, milli tarihçiliğin gelişmemesi boyutunda “Osmanlı” dönemi, iç; “Dünya” ve “Batı”, dış etken olarak “öteki” kategorisinde kurgulanmıştır.³² Osmanlı tarih yazımı ve Batı kaynaklı tarih yazımına olumsuz değer aktarımı üzerinden, Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus-devlet kimliğinin meşruiyetinde, Türk Tarihinin Asyatik temelleri ve diğer medeniyetlere etkisi vurgulanmıştır.

Konu işlenişinde Cumhuriyetin tarih çalışmalarının yürütülmesinde Türk Tarih Kurumunun çalışmaları kapsamında, Türk Tarih Tezi esaslarının belirlenmesi, yapılan kazılar, tarih kongreleri, yayın faaliyetleri hususlarına temas edildiği tespit edilmiştir.³³ Kurumun yayın faaliyetleri içerisinde, üç aylık “Belleten” dergisinin adının geçmesi dikkat çekmektedir.

---

³⁰ Yazgan-Serdarlar, *age.*, s.127-128. 19. Yüzyılda “Umumi Tarih” dersi orta ve yüksek eğitim kurumları müfredatına konulmuş; içeriği, İslam ve Osmanlı Tarihinden ziyade, Dünya Tarihini kapsayacak şekilde belirlenmiş ve buna uygun ders kitapları hazırlanmaya başlanmıştır. Bu kitaplardan biri de, askeri liselerin ikinci sınıfında okutulmak üzere Süleyman Hüsnü Paşa tarafından 1876 yılında hazırlanan Tarih-i Âlem kitabı olmuştur. Osmanlı Devleti'nde telif edilen ilk umumi tarih ders kitapları arasında yer alan bu kitap, Eskiçağ dünya tarihi konularını kapsamıştır. Hatice Gül Küçükbezi-Döndü Çavdar, “Süleyman Hüsnü Paşa'nın Tarih-i Âlem'inin (1876) İki Bölümü Üzerinden Eskiçağ Tarih Yazımının Değerlendirilmesi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sa:25, Konya 2022, s.264-270.

³¹ Yazgan-Serdarlar, *age.*, s.128.

³² Tercan Yıldırım, “Tarih Ders Kitaplarında “Öteki” Kurgusu: 1930'lı Yıllar Üzerine Bir Değerlendirme”, *Turkish History Education Journal- Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 2014: 3 (1), s.65-67.

³³ Yazgan-Serdarlar, *age.*, s.129.

II. B.3. Genel Değerlendirme

Yazgan ve Serdarlar tarafından yazılan bu ders kitabında, daha önce incelenen ders kitaplarında olduğu gibi, Cumhuriyetin kültür politikalarında tarih ve dil çalışmaları, “inkılap” olarak nitelendirilmiş; bu çalışmaların yürütülmesinde ulusallık vurgusu yapılmıştır. Kitapta konu ile ilgili çalışmaların, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu bünyesinde resmi devlet politikası olarak yürütülmesine temas edilirken; yayın faaliyetleri arasında, diğer ders kitaplarında yer almayan “Türk Dili” ve “Belleten” dergilerinin adının geçtiği tespit edilmiştir. Diğer ders kitaplarında olduğu gibi, Türk Tarih Tezi bu kitapta da yer almış; ancak dil çalışmaları kapsamında “Güneş Dil Teorisi”ne yer verilmemiştir.

Ders kitabında konu işlenişinde geçen kişi ve karakter kullanımları açısından da, Atatürk tarih ve dil çalışmalarının merkezine yerleştirilmiş olmakla birlikte; diğer kişi isimlerinin hangi konularla bağlantılı olarak ele alındığı tabloda gösterilmiştir.

Dil çalışmaları	Tarih çalışmaları
Atatürk	Atatürk
Ahmet Vefik Paşa/Lehçe-i Osmanî Türk Sözlüğü	Süleyman Paşa/Tarih-i Âlem kitabı yazarı
Ali Canip/Genç Kalemler	
Ömer Seyfettin /Genç Kalemler	
Ziya Gökalp /Genç Kalemler	
Mehmet Emin (Yurdakul)/nazımda edebi Türkçülük çalışmaları	
Ahmet Hikmet/nesirde edebi Türkçülük çalışmaları	

Ders kitabında olayların zaman dilimine ilişkin veriler de tabloda gösterilmiştir.

Dil çalışmaları	Tarih çalışmaları
Bilinen en eski yazı, bundan sonra, daha sonra, İslamiyet’in kabulünden sonra, 1927, bir aralık, 9 Ağustos 1928, 3 Kasım 1928, bundan önceki, Tanzimat devrinde, ilk önce, 1908’de, II. Meşrutiyetin ilanından sonra, daha önce, 1932’de, bir sene, iki sene içinde.	Osmanlı İmparatorluğundan önce, İslamiyet’ten önceki ve sonraki, İslamiyet’ten önce, Tanzimat’ın ilanından sonra, Birinci Meşrutiyetin ilanıyla, o zaman, Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarına kadar, Cumhuriyet devrine kadar, 15 Nisan 1931, daha sonra, çok defa, şimdiye kadar, çok eski, bundan önceki, üç ayda bir.

Ders kitabında tarihlendirme konusunda, yıl olarak ya da genel tarihsel zaman ifadelerinin kullanıldığı görülmekle birlikte; Meclisin yeni harfleri kabul tarihi verilirken, tarih hatası yapıldığı tespit edilmiştir. Yine bölüm sonunda yer alan “Yeni Türk Harfleri” başlıklı okuma parçası³⁴ için de, Atatürk’ün 1 Kasım 1928’de T.B.M.M’de söylediği açış nutkunun alıntı yeri olarak gösterilmesi suretiyle bilgi hatası yapılmıştır. Bu okuma parçasında yer verilen Atatürk’ün Nutku, yeni harflerin müjdelendiği 9 Ağustos 1928 tarihli Sarayburnu Nutku’dur.

Ders kitabının dil çalışmaları kısmında, “Harf İnkılabı esnasında açılan Millet Mekteplerinde bir sınıf” ve “Dolmabahçe Sarayında dil münakaşaları” açıklamalı resimler, görsel malzeme olarak kullanılırken³⁵; tarih çalışmaları kısmında görsel malzemeye yer verilmediği tespit edilmiştir. Konu ile ilgili kullanılan görsel malzeme açısından incelenen diğer ders kitaplarına göre sınırlılığı tespit edilen bu ders kitabında, diğer ders kitaplarında bulunan Atatürk’ü harf devrimi sırasında kara tahta başında gösteren resim de yer almamıştır.

III. 1960-1980 Dönemi Liselerde Okutulan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ders Kitaplarında Tarih ve Dil Çalışmaları

Türkiye’de 1960-1980 dönemi, Demokrat Parti iktidarının 1960 Askeri Darbesi ile sona erdiği, 1961 Anayasasının yürürlükte olduğu, iki darbe arası dönemi kapsamıştır. Türkiye Cumhuriyetinde siyaset ve demokrasi kültürü açısından önem taşıyan bu süreçte yaşanan gelişmeler, dönemin ders kitaplarında da yerini almıştır.

Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ders kitapları arasında ilk kitabın, 1950-1960 döneminde incelenen Neriman Serdarlar ve Fahriye Yazgan tarafından yazılan ve 1961 yılında basılan kitap olduğu tespit edilmiştir. 1960-1980 dönemi için incelenen diğer ders kitapları ise, Mükerrer Kamil Su-Kamil Su’nun hazırladığı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1973), Enver Behnan Şapolyo’nun 1976 yılında yeniden basılan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi kitaplarıdır.

III. A. Neriman Serdarlar-Fahriye Yazgan-, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1918-1955, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1961.

Bu kitap, daha önceki bölümde incelenen ve yazarlarının 1958 yılında basılan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi kitabıyla aynı içerikte hazırlanmış

³⁴ Yazgan-Serdarlar, *age.*, s.131.

³⁵ Yazgan-Serdarlar, *age.*, s.127, 129.

olmakla birlikte; kitabın 1961 yılı baskısında, yazarların isim sırasında değişiklik yapıldığı ve kitabın son bölümüne “27 Mayıs İnkılabı” kısmı eklendiği tespit edilmiştir. 27 Mayıs Askeri Darbesinin kitapta “inkılâp” olarak yer alması, Demokrat Parti iktidarının son bulmasıyla sonuçlanan sürecin meşruiyeti açısından önem taşımaktadır. Bu bölümde, inkılabı hazırlayan sebepler, Demokrat Parti iktidarının politikaları üzerinden ele alınmış; 27 Mayısın anlam ve önemi, hukuk, siyaset, ekonomi, sosyal ve kültürel alanda çalışmalara ayrı ayrı yer verilmek suretiyle ortaya konulmuştur.³⁶ Bununla birlikte, aynı kitabın 1958 yılı baskısında yer alan Türkiye’de demokrasinin gelişmesi ve Demokrat Partinin kurulması kısmının, 1961 baskısında da yer aldığı görülmektedir.³⁷

Çalışmaya konu olan Cumhuriyetin kültür devriminde tarih ve dil çalışmaları konusunun, kitabın 125-128. Sayfalarında ve 1958 yılı baskısında işlendiği şekilde aynı içerik ve görsellerle yer aldığı tespit edilmiştir.³⁸

III.B. Mükerrerem Kâmil Su-Kâmil Su, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kanaat Yayınları, İstanbul, 1973.

Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatının önemli isimlerinden Mükerrerem Kamil Su³⁹ ve tarih öğretmeni Kamil Su tarafından kaleme alınan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi kitabının ilk baskısı 1957 tarihlidir.

İncelenen ders kitabı, diğer ders kitaplarında olduğu gibi Birinci Dünya Savaşının sonunda Osmanlı Devleti’nin durumu ile başlamakta; “İkinci Dünya Savaşından Sonra Türkiye’de Demokrasinin Gelişmesi” başlığı altında “Demokrat Parti Yönetimi” ve “27 Mayıs Devrimi” konularına yer verilmektedir. Cumhuriyetin tarih ve dil çalışmaları konusu da, “Cumhuriyet Devri Devrimleri” ana başlığı ve “Harf Devrimi” ile “Tarih Öğreniminde Gelişme” alt başlıklarında, kitabın 138-140 sayfalarında işlenmiştir.

³⁶ Neriman Serdarlar - Fahriye Yazgan, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1918-1955**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1961, 178-197.

³⁷ Serdarlar-Yazgan, **age.**, s.175-176.

³⁸ Konu için bkz. II.B., II.B.1, II.B.2., II.B.3.

³⁹ Mükerrerem Kamil Su’nun kaleme aldığı çok sayıda roman, hikâye, çocuk kitapları, ders kitapları mevcut olup; 1950 sonrasında edebiyat ve tarih konularında ders kitapları yazmış ve eğitim-kültür sahasındaki çalışmalarını Ankara Radyosunda devam ettirmiştir. Yazdığı ders kitapları arasında, 1952 yılında 5. Sınıflar İçin Tarih Ders Kitabı, 1953 yılında Resimli Yurttaşlık Bilgisi Orta 1-2, 1957 yılında Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ders kitapları yer almıştır. Gülnur Gündoğan, **Mükerrerem Kamil Su’nun Hayatı ve Edebi Kişiliği Üzerinde Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s.24-37.

III. B.1. Kültür Devriminde Dil Çalışmaları Konusu

Harf Devrimi kısmında, Türk Dili, Arap Alfabeti, yeni Türk Harfleri, Türk Milleti, Dolmabahçe Sarayı, Sarayburnu, yurt gezileri, kara tahta, başöğretmen, uzmanlar komisyonu, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Batı uygarlığına geçiş, Latin esasından alınan Türk Alfabeti, Türk dilinin bağımsızlığı şeklinde kullanılan ifadeler, konu ile bağlantılı anahtar kavramlar olarak tespit edilmiştir. Yine konu işlenişinde, Atatürk'ün Sarayburnu ve Türkiye Büyük Millet Meclisini açış nutuklarından alıntı yapıldığı görülmektedir.⁴⁰

Ders kitabının tarih çalışmaları kısmında da, Cumhuriyetin dil çalışmalarına yer verilmiş; burada Cumhuriyet devrinde Türk dilinin yabancı kelimelerden kurtarılması ve sadeleştirilmesinde Türk Dil Kurumunun katkısı belirtilmiştir.⁴¹

III. B.2. Kültür Devriminde Tarih Çalışmaları Konusu

Ders kitabında Cumhuriyet tarih çalışmaları konusunun, daha önce incelenen ders kitaplarından farklı olarak, “inkılap” veya “devrim” başlığıyla değil, “tarih öğreniminde gelişme” başlığıyla ele alındığı tespit edilmiştir. Bu kısımda, İslam Tarihi, Osmanlı Tarihi, Türk Tarihi tasnifi yapılmış; Cumhuriyetle Türk tarihinin bilimsel ve doğru kaynaklardan araştırılması ve Türk uygarlığının dünya uygarlığındaki yerinin ortaya konulması çalışmaları vurgulanmıştır. Bu çalışmalar içerisinde, Türk Tarih Kurumu, tarih kongreleri, dört ciltlik Tarih kitabı, yayın faaliyetleri, okulların Türk tarihi esaslı tarih programlarına temas edilmiştir.⁴² Yine Tarih alanında yürütülen çalışmaların dün ile sınırlı kalmayarak içinde yaşanan zamanda da devam ettirilmesi vurgusu, lise tarih öğretiminde tarihsel olgu ve olayların dinamizmi açısından dikkat çekmektedir.

III. B.3. Genel Değerlendirme

İncelenen ders kitabının, daha önceki dönemler için incelenen kitaplara göre, kültür devrimi konusunun işlenişi açısından başlık ve içerik olarak daha zayıf kaldığı, konunun daha yüzeysel işlendiği tespit edilmiştir. Konu başlıklarında dikkat çeken bir husus, diğer ders kitaplarında dil çalışmaları için kullanılan “inkılâp” yerine, “devrim” sözcüğünün kullanılmasıdır. Yine

---

⁴⁰ Mükerrerrem Kâmil Su-Kâmil Su, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Kanaat Yayınları, İstanbul, 1973, s. 138-139.

⁴¹ Su-Su, *age.*, s.140.

⁴² Su-Su, *age.*, s.140.

harf değişikliği sonrasında yürütölen dil çalışmaları konusunun da, diğer ders kitaplarında olduğu gibi ayrı başlık olarak değil; tarih çalışmaları konusu içinde işlendiği görölmektedir. Tarih alışmaları konusu işlenişinde de, Cumhuriyet döneminde yürütölen tarih çalışmaları kapsamında Türk Tarih Tezine yer verilmediği dikkat çekmektedir.

Ders kitabında geçen kişi ve karakterler açısından, yalnızca Atatürk isminin geçtiği görölmektedir. Atatürk, dil ve tarih çalışmalarının merkezinde yer almış; milletin kendisine “başöğretmen” unvanını verdiği belirtilmiştir.⁴³ Bunun yanında, Türk Milleti, Türk aydınları, vatandaşlar gibi genel ifadeler de konu işlenişinde kullanılmıştır. Daha önce incelenen ders kitaplarına göre, kişi isimleri açısından da sınırlı kalmıştır.

Ders kitabında olayların zaman dilimine ilişkin veriler de, konu işlenişine bağlı olduğundan sınırlı kalmış; zaman ifadelerinde, geçmiş zaman yanında içinde yaşanılan zaman dilimine de vurgu yapılmıştır.

Dil alışmaları	Tarih alışmaları
Cumhuriyet devrinden önce, Cumhuriyet devri, 1928 yılı başları, 9 Ağustos 1928, o gece, sonra, o günden sonra, o yıl, 1 Kasım 1928, on dokuzuncu yüzyıl son yıllarında, içinde bulunduğumuz yüzyılın başında,	Eskiden, Tanzimat devrinde, Cumhuriyet devri, önce, bugün, çalışmalar ilerledikçe,

Konu içeriğinde, Atatürk Sivas'ta yeni Türk harflerini bizzat öğretirken ve Türk Tarih Kurumu'nun Atatürk'n Başkanlığı altında yaptığı toplantılardan biri açıklamalı görseller kullanılmıştır.⁴⁴

Bu ders kitabının diğer kitaplardan ayrılan bir başka özelliği ise, konu işlenişinde bölüm başı ve sonunda bölüm içeriği ile ilgili hazırlanan araştırma ve değerlendirme sorularıdır. Ders kitaplarında hazırlık ve değerlendirme soruları, öğrencilerin bireysel araştırmaya yönlendirilmesi, ğrenci odaklı ğretim ve konunun pekiştirilmesi açısından önem taşımaktadır. Hazırlanan soruların çeşit ve düzeyi, öğrencilerin bilgisini lme yanında; tahmin ve yorum yetisinin geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır.⁴⁵

⁴³ Su-Su, age., s.139.

⁴⁴ Su-Su, age., s.138-139.

⁴⁵ şimşek, agm., s.218-221.

İncelenen bu ders kitabında, konu ile ilgili bölümün başlangıç kısmında, “Osmanlı Devleti’nin her alanda Avrupa ülkeleri ile rekabet eder konumdayken batı karşısında gerileme sebepleri ve Türkiye’de Milli Mücadele sonrası yapılması gereken yenilikler” araştırma konusu olarak belirtilmiştir.⁴⁶

Aynı bölüm sonunda yer alan sorularda da, işlenen her bir alt başlıkla ilgili soruların yer aldığı tespit edilmiştir. Bu sorular içerisinde kültür devrimiyle ilgili olanlar şunlardır:

“Eski devir milli eğitimi ile Cumhuriyet devri milli eğitimini karşılaştırınız. Cumhuriyet devri milli eğitim politikasının temel ilkeleri hakkında bildiklerinizi söyleyiniz.”

“Harf devriminin Türk Milletinin hayatındaki değerini anlatınız. Cumhuriyet devrinde tarih öğretiminin aldığı yönü açıklayınız.”

“Atatürk’ün Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümünde söyledikleri söylevlerinde geçen “Memleketimizi muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız” sözünü devrimlerden örneklerle açıklayınız. “

Bu sorulara bakıldığında, kültür devriminde tarih ve dil çalışmalarını doğrudan ve dolaylı ilgilendiren nitelikte olduğu, öğrencinin araştırma, yorum ve karşılaştırma yapmaya yönlendirilmesi açısından önem taşıdığı görülmektedir.⁴⁷

III. C. Enver Behnan Şapolyo, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Rafet Zaimler Kitabevi, İstanbul, 1976.

Enver Behnan Şapolyo’nun daha önceki bölümde incelenen Türkiye Cumhuriyeti Tarihi kitabının 1976 yılı baskısı, Osmanlı İmparatorluğu ve Mondros Mütarekesi ile başlamakla birlikte; konu içeriği açısından 27 Mayıs Askeri Darbesini kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu kitapta, 27 Mayıs için, 27 Mayıs Devrim Hareketi başlığı kullanılırken; kitabın 1950 baskısında yer alan 1950 İnkılabı bölümü ders kitabından çıkartılmıştır. 1950 baskısında Demokrat Parti iktidarı, demokrasinin zaferi olarak işlenirken; 1976 baskısında, yalnızca savaş sonunda 1950 yılında Demokrat Partinin kurulduğu ve iktidarı eline aldığı belirtilmiştir. Bu yaklaşım, dönemin siyasal konjonktürünün eğitim ve ders kitaplarında yansımalarının göstergesidir.

---

⁴⁶ Su-Su, age., s.129.

⁴⁷ Su-Su, age., s.147.

Kitabın 1950 baskısında tarih ve dil çalışmaları konusu, “Cumhuriyet Devrinde İnkılâplar” başlığı altında ve hukuk, kadın hakları, toplumsal yaşamdaki diğer düzenlemelerle birlikte ayrı alt başlıklarla ele alınırken; 1976 baskısında, diğer devrimlerden bağımsız olarak ve “Milli Eğitim Alanında gelişme” “Harf Devrimi”, “Türk Tarihi Devrimi”, “Türk Dili Devrimi” başlıklarında incelenmiştir.⁴⁸

Konunun ele alındığı bölüm dışında diğer farklı bir husus da, kullanılan başlıklarda “inkılâp” yerine “devrim” sözcüğünün kullanılmasıdır. Yazarın farklı tarihlerde basılan iki kitabı arasında tarih ve dil çalışmaları konusunun işlenişi itibariyle, kullanılan dil açısından dönemsel farklılıklar tespit edilmiş olmakla birlikte; iki kitabın da içerik açısından aynı içeriğe sahip olduğu görülmektedir. Türk Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi gibi konular⁴⁹, konu ile ilgili geçen kişi isimlerine her iki kitapta da temas edilmiştir.

İki ders kitabı arasında, özet kısmı ve kullanılan görseller açısından farklılık tespit edilmiştir. Kitabın 1950 baskısındaki özet kısmı ve konu işlenişinde kullanılan “Dil Kurultayında Atatürk ve arkadaşları” görseli, 1976 baskısında yer almamış; bu görsel yerine “Atatürk bir tarih dersinde” görseli kullanılmıştır.⁵⁰ Kitapta kullanılan diğer iki görselin aynı olduğu görülmektedir.

---

⁴⁸ Enver Behnan Şapolyo, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Rafet Zaimler Kitabevi, İstanbul, 1976, s.123-129.

⁴⁹ Şapolyo, **age.**, 1976, s.127-128.

⁵⁰ Şapolyo, **age.**, 1976, s.125-126,128.

SONUÇ

Cumhuriyet dönemi kültür devrimi içerisinde tarih ve dil çalışmaları konusu, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren lise ve dengi okullar için hazırlanan Cumhuriyet tarihi ders kitaplarında işlenen konular arasında yer almıştır. Konu içeriği, genel itibariyle harf, tarih, dil çalışmaları şeklinde ayrı alt başlıklarda ele alınmıştır. Bu alt başlıklarda, inkılap, devrim, tarih öğreniminde gelişme gibi kullanımlar tespit edilmiştir.

İncelenen ders kitapları içerisinde, farklı dönemlerde farklı kişiler tarafından yazılan kitaplar yanında; aynı kişiler tarafından farklı dönemlerde yazılan tarih ders kitaplarının da olduğu görülmektedir. Enver Behnan Şapolyo, Enver Ziya Karal, Fahriye Yazgan-Neriman Serdarlar, Mükerrerem K. Su incelenen dönemde Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ders kitaplarının hazırlanmasında ön plana çıkan isimler olmuştur.

Lise Türkiye Cumhuriyeti ders kitapları, genel olarak I. Dünya Savaşı sonrası gelişmelerle başlarken; kitapların son bölümleri, yazıldıkları tarihe göre farklılık göstermiştir. 1950 sonrasında ders kitaplarında Türkiye’de demokrasi, siyasi partiler, Demokrat Parti, 1960 Askeri Darbe konuları yer almıştır. Bu konuların işlenişinde de, dönemin siyasi konjonktürüne göre farklılıklar tespit edilmiştir.

Ders kitaplarının dili itibariyle, günümüze yaklaştıkça daha sade, yalın bir üslup görülmekle birlikte; bazı kitaplarda konu işlenişinde daha yüzeysel yaklaşımın benimsendiği tespit edilmiştir. Konu işlenişinde, ulusallık vurgusu ön plana çıkarken; saltanat-meşrutiyet-cumhuriyet dönemlendirmesi dikkat çekmektedir. Genel itibariyle konu içeriğinde Cumhuriyetin tarih ve dil çalışmalarının TTK ve TDK bünyesinde resmi devlet politikası olarak yürütülmesine temas edilmiştir. Bununla birlikte Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi, bazı tarih kitaplarında yer alırken; bir kısmında da bu kavram ve ifadeler yer verilmemiştir. Tarih konularının işlenmesinde, kelime ve kavramların kullanılmasında siyasal ve pedagojik esasların belirleyici olduğu görülmektedir.

Ders kitaplarında konu işlenişinde kullanılan görseller, verilen bilgilerin pekiştirilmesi açısından önem taşımakla birlikte; incelenen ders kitaplarında görsel imge kullanım düzeyinin yetersiz olduğu tespit edilmiştir. En fazla görselin, Cumhuriyetin ilk lise tarih kitaplarında kullanılmış olması da, bu yetersizliği ortaya koymaktadır. Ders kitaplarında kullanılan görsellerde, Mustafa Kemal odak noktası olmakla birlikte, incelenen bir kaynak dışında bütün kitaplarda O’nun harf devrimi sırasında kara tahta başında yer aldığı görselinin kullanılmıştır. Bununla birlikte Millet Mektepleri, Türk Tarih ve

Dil Kurultayları toplantılarından görsellerin de ders kitaplarında benzer olduğu görülmektedir.

20. Yüzyılda bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeye paralel olarak konu ile bağlantılı görsel materyallerin çeşitlendirilmesi ve konu bütünlüğü içerisinde uygun şekilde kullanılması, pedagojik açıdan büyük önem taşımaktadır. Tarih konusunun işlenişinde de, görsellerin çeşitlendirilmesi ve kullanılan görseller içerisinde Türklerin göç yollarını gösteren harita görseline yer verilmesi pedagojik açıdan katkı sağlayacak bir örnek olarak düşünülebilir.

İncelenen ders kitapları açısından diğer bir tespit de, konu işlenişinde geçen kişi isimleridir. Bu isimlerde, her ders kitabında Mustafa Kemal isminin geçmesi, kültür devriminde Atatürk'ün önderliğinin vurgulanması açısından önem taşımaktadır. Bununla birlikte bazı ders kitaplarında geçen kişi isimlerinin çeşitlendirilmesi, konunun ayrıntılandırılması ve farklı karakterler üzerinden yaşanan tarihsel sürecin anlamlandırılmasına katkı sağlayacaktır. Kullanılan kişi isimlerinde erkek isimler yanında, kadın isimlerine yer verilmesi de, tarih yazımında toplumsal cinsiyet sınırlarının aşılması noktasında dikkat çekmektedir. Cumhuriyetin tarih çalışmaları konusunda, önemli kadın figürlerden Afet İnan isminin ders kitaplarında kullanılmasının, pedagojik açıdan önem taşıdığı belirtilebilir. Nitekim 2000'li yılların ders kitaplarında, Afet İnan isminin ilgili konu işlenişinde geçtiği tespit edilmiştir.⁵¹

1930-1980 döneminde incelenen Türkiye Cumhuriyeti ders kitapları, bilgi notları, okuma parçaları, hazırlık ve değerlendirme soruları gibi hususlar açısından da incelenmiş ve bazı sınırlılıklar tespit edilmiştir. Cumhuriyetin ilk ders kitaplarında dipnotlar, bazı ders kitaplarında kullanılan okuma parçaları, bilgi notları, konu işlenişinde tamamlayıcı unsurlar olarak tespit edilmiş olmakla birlikte; okuma parçalarının dönemin hatıralarından örneklerle çeşitlendirilmesi, konu işlenişinde hazırlık ve değerlendirme sorularıyla öğretim sürecinde öğrencilerin araştırma, yorumlama, analiz yetilerinin geliştirilmesi pedagojik açıdan önem taşımaktadır. Özellikle 1970'lerden itibaren hazırlanan ders kitaplarında konu işlenişinde hazırlık ve değerlendirme sorularına yer verildiği görülmektedir. Bu hususlar, 21. Yüzyılda ortaöğretim ve lise düzeyinde bireysel farklılığa ve özgünlüğe dayalı yapılandırmacı öğretim programlarının tarih eğitim ve öğretiminde etkisini ortaya koymaktadır.

---

⁵¹ Kemal Kara, **Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük**, Önde Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.215.

KAYNAKÇA

Akgün, Seçil Karal, “Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü”, **OTAM**, S 5, Ankara 1994, ss.535-555.

Aslan, Erdal, “Tarih Öğretiminde Görsel Kullanımı”, **Tarih Okulu Dergisi (TOD)**, Yıl 13, S XLVIII, Ekim 2020, ss.3006-3031.

Erdaş, Sadık, “Atatürk’ten Günümüze Türk İnkılap Tarihi Derslerine Genel Bir Bakış”, **Türk Eğitim Sisteminde Atatürkçülük ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Öğretimi**, Ed: Yasemin Doğaner, Hacettepe Üniversitesi Yay., Ankara, 2006, s.9-21.

Gündoğan, Gülnur, Mükerrerem Kamil Su'nun Hayatı ve Edebi Kişiliği Üzerinde Bir Araştırma, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Hakimiyet-i Milliye, 4 Birinci kanun 1933.

Kara Kemal, **Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük**, Önde Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Karal Enver Ziya, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944)**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1945.

Küçükbezi, Hatice Gül – Çavdar, Döndü, “Süleyman Hüsnü Paşa’nın Tarih-i Âlem ’inin (1876) İki Bölümü Üzerinden Eskiçağ Tarih Yazımının Değerlendirilmesi”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sa:25, Konya 2022, ss. 257-282.

Serdarlar, Neriman – Yazgan, Fahriye, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1918-1955**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1961

Su Mükerrerem Kâmil - Su Kâmil, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Kanaat Yayınları, İstanbul, 1973,

Şapolyo, Enver Behnan, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1918-1950**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1950.

Şapolyo, Enver Behnan, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Rafet Zaimler Kitabevi, İstanbul, 1976

Şimşek, Ahmet - Çakmakçı Emre, “Cumhuriyet Dönemi İlkokul Tarih Ders Kitaplarında Millî Mücadele”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl 15, S 30, Ankara, 2019, ss.189-227.

Tarih IV, Türkiye Cumhuriyeti, Devlet Matbaası, İstanbul 1931.

Tarih IV, Türkiye Cumhuriyeti, Devlet Matbaası, İstanbul 1934.

T.C. Resmi Gazete, 15 Ocak 1945, S 5905.

Yazgan, Fahriye-Serdarlar,Neriman, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1918-1955**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1958.

Yıldırım. Tercan, “Tarih Ders Kitaplarında “Öteki” Kurgusu: 1930’lı Yıllar Üzerine Bir Değerlendirme”, **Turkish History Education Journal-Türk Tarih Eğitimi Dergisi**, 2014: 3 (1), ss.62-89.